

Titel: Tilfældige Tanker om Forandring i Kirkestanden. Første Stykke om Lønnen og Indkomsterne.

Citation: "Tilfældige Tanker om Forandring i Kirkestanden. Første Stykke om Lønnen og Indkomsterne.", i *Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 1*, Sorø, Lindgren/ Rothens Arvinger og Prost, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_001-shoot-workid1_001_013.pdf (tilgået 27. november 2021)

Anvendt udgave: Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 1

Ophavsret Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen.](#)

[↩](#)

Tilfældige Tanker om Forandring i

Kirkestanden.

Første Stykke

om

Lønnen og Indkomsterne.

Gratum est, qvod patriæ civem populoqve didisti, Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,

Utilis & bellorum & pacis rebus agendis.

JUVENAL.

Kiøbenhavn, 1771.

Bekostet af Rothens Arvinger og Proft, og selges paa Børsen i No. 11, 12, og 13.

[2](#)

[3](#)

§ I.

Under den Tvist om Præsterne og deres Indkomster, har jeg blant andet lagt Merke til, at alle de nærværende Skribenter, som vil have Ord for at være Kirkestandens Venner, have alle forfægtet den gamle Indretning med Tiendens Ydelse som et Palladium, een undtagen, som dog i sit Forslag synes at være ligesaa uhædlig som egennyttig. De understøtte sin Paastand med adskillige Grunde, hvoraf den, efter mine Tanker, er den vigtigste: at Præsterne, naar Tienden ophæves, have for Eftertiden ikke saa stor Sikkerhed for sin Løn.

§. II.

Jeg er vist ingen Hader af alt gammelt, men veed dog derhos, at meget kan i gamle Dage have været upaaklageligt, ja forteffeligt,

[4](#)

som nu behøver Forandring. Havde de Forandringer, som omtales, anrørt vor allerhelligste Læres Grundsætninger, ja havde de alene sigtet til at betage nogen Stands velforskaffede Rettigheder, saa var mit saavel som de øvrige Liv og Velfærd ikke for dyrebart i første Tilfælde, og i sidste burde heller ingen Redelig tie. Men naar en Daare eller Misunder, med eet Ord, naar en Philopatreas udstøder ubetænksomme Ord og umodne Forslag, saa er saadant ei værdt at allarmes saa meget over, men derhos desto mere fornødent, at have et vaaget Øie henvendt til det Vigtigere. Hans Røst er jo ikke Monarkens, og hans Ønsker ikke

Regieringens Øiemed.

§. III.

At jeg skal forbigaae denne Skribents Bagtalelser, som giendrive sig selv, og alene tale om Kirkebetienternes Indkomster, da troer jeg, at hvad han og hans Lige sige og tænke om alle enkelte Deele og Personer, det maa Regenten, om der ellers er noget i Rygtet om en forehavende Forandring, meene om det Heele. Jeg vil sige: Naar Philopatreas meener, at enhver enkelt Præst har for meget at leve af, hvilken Sætnings Urigtighed, jeg

[5](#)

troer, han tilligemed alle let indseer, saa kan derimod Regieringen vel ønske og unde enhver i Standen sin Udkomme og Levebrød, ja noget til Overflød; men derhos dog tænke, at hvad det Almindelige afgiver hertil, er for meget og over det rette Forhold, følgelig at Afgiften burde lattes.

§. IV.

At treffe en saadan Indretning, hvorved Kirke- og Skolelærerne kunde have anstændig Udkomme, og Bønderne faae Lettelse, holder jeg for er baade billigt og giørligt. En Mand, som trolig har anvendt sin Tid, Flid, og, som oftest, en god Deel Penge, Hvilke tilhobe kunde med Fordeel have været anbragte i nogen Næringsvej, paa Studeringer, i Haab om at opnaae et Embede, hvortil han har forskaffet sig Bekvemhed, bør dog i Eftertiden ikke lide Mangel og føre er kummerligt Liv; en slet Tænkemaade om den var hærskende! men det er derhos unægtelig for meget, at nogle faa, undertiden ikke meget over een Snees Bønder, skal underholde en Præst, Degn og Skoleholder. En Bondes Udgift kan i saadan Fald meget lettelig overstige 10 Rigsdaler, og endda bliver Vedkommendes Indtægt meget ringe;

[6](#)

da dog en Præst, som skal leve anstændig, som, efter sin Pligt, skal bære Byrden med andre, som skal have Belønning for den udviste, og Opmuntring til bestandig Flid og Troskab, ei saa have stort ringere end 500 Rdlr. aarlig Indkomme.

§. V.

Skal der da, hvilket alt forudsættes som afgjort, skee en Forandring med Tienden, med Præstes og Degnes Lønning paa Landet, skal Kirkens og Skolens Betjente ikke fornærmes eller lide Nød, skal Bondens Vilkaar herved lattes, skal Majestetens Kasse ikke tabe derved, saa bliver, om jeg seer ret, Slutningen og Følgen ingen anden end denne: Præstekaldene maae blive større. Denne Sætning agter jeg videre at udføre, og finder mig som Medlem af Staten og som Præst dobbelt forbunden at sige mine Tanker i denne Sag, allerhelst da det endnu synes at være Tid; thi da man nu saa længe har talt om Forandring, og den endnu ikke er kommen til Virkelighed, lader det, som store Vanskeligheder møde ved dette Værk. Og, sandt at sige, skal der endelig skee Forandring, saa bør dette være en Regel: Ingen bør betynges eller fornærmes; og hertil udfor-

[7](#)

dres megen Forsigtighed, lang og nøiagtig Overveielse. Herhos erindres jeg naturligviis om en Mistanke man har ytret om det første Ophav til dette Forslag. Der formodes nemlig, at endeel mægtige Proprietærer har agtet at fiske i rørte Vande, ved at kunde tilveiebringe sig Præstetienden for samme ringe Afgift, som de har Kongetienderne, hvilke sidste dog til Majestetens Fordeel kunde og burde udbringes høiere paa en vis Maade, hvorom jeg maaskee ved en anden Lejlighed nærmere tør udlade mig. Men nu til Sagen. For at bevise, at Præstekaldene i ovenanførte Tilfælde bør udvides og blive større, vil jeg først vise Maaden, og siden besvare de formodentlige Indvendinger.

§ VI.

Indretningen i sig selv skulde omtrent være denne:

1) Til eet Kald og til een Præst burde høre, efter Stedernes Beliggenhed, 100 — 300 Bønder, om de og sorterede under 4 men høit 5 Kirker.

2) Ved hver Kirke burde være en studeret Person, som kunde have Navn af Sognedegn og Catechet.

[8](#)

3) Præsten skulde ikkun prædike i een Kirke hver Søndag, men tillige forrette Communion og catechisere, samt iagttage de øvrige Præsteembedets Pligter.

4) I de andre Kirker skulde da undertiden prædikes af Sogndegnen, men ellers læses af Huuspostill, og tillige catechiseres, da enhver Ungdom, som uden Nød kunde, skulde være tilstede, og de Fraværende antegnes.

5) Saadan Sogndegn og Catechet skulde, foruden de en nu værende Degn tilliggende Pligter, ogsaa holde Skole i Kirkebyen for dens og de beqvemmelig Hosliggendes Ungdom.

6) I de afsides liggende Byer, hvor nu allerede ere Skoler, skulde de holdes ved Magt, og hvor de nu savnes, men nødvendig burde være, maatte nye oprettes.

7) Præsterne skulde have nøie Tilsyn over og Ret at tiltale sine underordnede Degne og Skoleholdere; ligesom han og i paakommende Tilfælde bør staae til Ansvar for deres Forhold og Opførsel.

8) Udi hvert Amt alene skulde være en Kirkeprovst, som kunde faae en vis bestemt Rang, samt, foruden sit Kalds Indkomst, et Tillæg af 100 Rigsdaler. At udnævne en

[9](#)

saadan Kirkeprovst i hvert Amt, maatte være Hans Majestet forbeholden.

9) Samme Kirkeprovst skulde da have Indseende med alle Kirkesager, med Kirke- og Skolelærere i Provstiet eller Amtet, visitere flittig, saa at ingen Kirke efter 3 Aar savnede hans Nærværelse, og ellers beoagte de nu værende Provste-Embedets Pligter.

§. VII.

Præstekaldene burde vel i Henseende til deres Omfang og Strækning være nogenledes lige; men da det ikke allevegne lader sig gjøre, bør deraf ogsaa flyde nogen Forskiel i Lønnen. Denne vilde jeg dog ikke heller skulde være alt for stor og kiendelig. Jeg troer nogenledes rigtig at træffe Middelveien, naar jeg vil have saavel Præster som Degne og Skoleholdere aflagt og lønnet saaledes:

1) Sognepræsterne skulde have, efter Kaldets Størrelse, nogle 400, nogle 450, nogle 500 Rigsdaler i staaende og vis Løn, som qvartalviis skulde imodtages paa Amtstuen, samt en Præstegaard og Jord af 6 Tønder Hartkorns Størrelse.

[10](#)

2) Sogndegnene fra 60 til 120 Rdlr., samt en Degnebolig og Jord paa 2 til 3 Tdr. Hartkorn.

3) Skoleholderne uden for Kirkebyerne fra 26 til 50 Rdlr. aarlig.

4) Offer skulde ikke ved nogen Leilighed enten ved Forretninger eller paa Højtiderne gives, men alene til Nytaar erlægges af hver Gaardmand 1 Skieppe reen Rug til Præsten, 2 Skipper til Degnen af de Gaardmænd, som ere lagte til hans Skole; af de øvrige i samme Kirkesogn ikkun 1 Skp. Den anden Skp. skulde den Skoleholder have, hvis Skole de høre til; ligesom de og alle hver til sin Skole skulde afgive 8 Lispund Høe og 12 Lispund Halm. Hver Huusmand derimod skulde til Nytaar erlegge for sig og Hustrue til Præsten 24 Skill., hver Indsieder og Hustrue 20 Sk., hver Karl 16 Sk, hver Pige 12 Sk. Halvdeelen saa meget skulde Degnen have til Nytaar af enhver.

5) Hverken Præst eller Degn skulde herefter tage noget som Betaling for nogen Forretning, Liigprædiken undtagen, hvorom foreenes efter Omstændigheden.

6) Villigheds Gierninger, som nogen af Kierlighed for sin Lærer vil vise, tillades at

[11](#)

imodtage, naar det ei sigter til nogens Ret at forvende, eller nogen anden uredelig og utilbørlig Hensigt,

§. VII.

Det forstaaer sig selv, at Grunden til denne Løn maatte udredes af Bonden. Bønderne skulde herefter være befriede for at yde Præstetiende af Sæd, Qvæg eller noget andet under hvad Navn dette maatte forstaaes, ligesom og for Degnenes Andeel efter Proportion af Præstens Tiende, eller Degnetrave og hvad andet det kan være, de 3 Skpr. Ruug til Præst, Degn og Skoleholder, samt det lidet Foder til Skoleholderen undtagen. Men derimod skal af hver Tønde Hartkorn efter Matriculen, være sig Ager-, Eng- eller Skovskyld, erlægges 14 Dage efter Michelsdag i Amtstuen fra 1 Rdlr. til 2, efter en fastsættende Ansætning.

§. IX.

Til at sætte dette i Værk behøves uden Tvil tvende Slags Bestemmelser. Den eene skulde afgjøre, hvilke Sogne og hvor mange der herefter skulde udgiøre eet Præstekald; den anden derimod fastsætte, hvad der efter Egnens Beskaffenhed skulde svares af hver Tønde Hart-

[12](#)

korn. Det første kunde beqvemmeligst forrettes af Provsterne i hvert Amt, tilligemed een eller fleere Præster af Hvert Herred, det andet af Landcommissarierne. Udi begge Henseender maatte Vedkommende forsynes med efterrettelige Forholds-Ordre, de første enten fra Cancelliet eller Kirke-Inspectionen, de andre fra Rentekammeret eller Landvæsens-Commissionen; ligesom de og, hver paa sit Sted, havde at aflægge Rede og Rigtighed. De Førstes Bestemmelse maatte gøres eengang for alle, og være bestandig gieldende; de Sidstes derimod, var det i mange Henseender godt, at den hvert Aar paa en vis Tid af Aaret, f. Ex., midt i Julii-Maaned, blev igientaget, og indrettet efter hvert Aars forventende Frugtbarhed.

§. X.

Naar denne Plan da følges, haaber jeg ingen af Vedkommende med god Grund skulde finde sig fornærmet, i det mindste er dette ei i nogen saadan Hensigt af mig forfattet. Men ikke destomindre venter jeg, at der dels af gode, dels af onde Hensigter kunde opkastes endeel Tvilsmaale og Indvendinger. Nogle har jeg forudseet, og dem vil jeg i det Efterfølgende kortelig besvare. Jeg vil alene i Forveien

[13](#)

oplyse Planen med et Exempel. Naar jeg antager, at en Præst, som da fik 100 Bønder til 150 i sit Kald, kunde aflægges med 400 Rigsdaler; den som havde fra 150 til 200 Gaardmænd fik 450 Rdlr., og den som havde over 200 fik 500 Rdlr., saa vil vi her til en Prøve antage Lønnens Middeltal. Jeg sætter et saadant Kald af 4 Kirker paa 150 eller under 200 gaardbrugende Bønder hver paa 6 Tdr. Hartkorn; jeg kunde antage 9 Mark af Tønden, hvilket er det mellemste af det Ansatte; men vil endda kun tage 8 Mark:

150 Gaarde à 6 Tdr. er 900 Tdr., disse skulde hver afgive 8 Mark, er = 1200 Rdlr.

Heraf lønnes Præsten med = = 450 Rdlr.

4 Sognedegne, hvoraf A faaer 60,

B 80, C 100, D 120 Rdlr., er 360 Rdlr. 3 Skoleholdere hver 30 Rdlr. = 90 Rdlr.

900 Rdlr.

Alsaa bliver heraf et reent Overskud

den Kongel. Casse til Beste, paa - 300 Rdlr.

Endda har jeg i denne Beregning udeladt hvad Proprietæerne som Kirke-Eiere give og fremdeles bør give til Skolernes Vedligeholdelse og Skoleholdernes Løn. Ligesom og det Hans Kongelige Majestet selv anvender paa de Kon-

[14](#)

gelige Skoler kunde her komme i Beregning.

§ XI.

Den første Indvending jeg maa besvare er deres, som af en utidig Iver vilde gjøre saadan Forandring til Synd, og følgelig til en Samvittigheds Sag. Jeg formoder mig, de vil blive ved og paastaae, at Religionen derved vilde faae et Stød hos os, som den aldrig kunde forvinde; men jeg troer af vore forrige Tidens og andre Landes Tildragelser at kunde see, at den blotte overflødige Mængde af Præster ikke er Religionens egentlige Støtte, men dens egen Sandhed og Grundighed oplyst og udbredet ved et tilbørligt Antal virkelig vellærde eller højlærde, grundige, redelige og active Lærere, ved en god Tilsyn og Orden i Menighederne, til alles og især de Unges Underviisning, og den, troer jeg, der i Planen noksom er sørget for. Hermed hænger og den Indvending sammen, at een Præst ikke vel kunde bestride saa stort et Kald. Indvendingen er i sig selv ei af megen Vægt; men for de Uvidendes Skyld maa jeg erindre: Først, at her ere nogle faa Kald i Landet lige saa store som de, der foreslaaes, og man hører dog ikke derfor klages

[15](#)

øver Forsømmelse. Dernæst, at de egentlige Præstelige Forretninger ere i de smaa Kald for faa til at holde en Præst for. Naar der efter dette Udkast skeer Communion hver fjerde Søndag, er det ei for sielden i 4 maadelige samlede Sogner; desuden holdes der jo maanedlig en Maanedes-Prædiken. Børnedaab kan efter

seeneste Anordning ogsaa gjerne til samme Tid opsættes. Brudevielser og andre Forretninger falde enten ikke saa ofte ind, eller ere af den Beskaffenhed, at de kan skee paa Søndagene. Men, siger man videre, udi saadant Kald maa dog 3 Kirker hver Søndag favne Præsten og hans Prædiken. Sandt nok! men i det Sted foreslaaes jo Menighedens Forsamling Sang og Gudstieneste tilligemed Catechisation, hvilken, naar den er tydelig og opbyggelig, er for eenfoldige Bønder og Børn ligesaa gode, tidt bedre end den lærdeste Prædiken.

§. XII.

Fremdeeles vil man sige: Det var høist fornøden, at en saa vigtig Forandring ei foretoges uden efter et almindeligt Concilium. Jeg tilstaaer det i visse Maader, men vi vide, Kongen er i sine Lande Kirkens Hoved, Han er ei alene vor øverste Biskop men og vor Souve-

[16](#)

rain. Den Magt have vi jo engang overdraget Ham. Det er en Naade af Ham, om Han i nogen Ting vil spørge os til Raads. Han har vel i Religions Sager paalagt sig en Forbindelse, men saa længe Hans Anordninger ei overskride dens Grændser, have vi intet derimod at sige.

§. XIII.

Udi Udkastet sagde jeg, at ingen burde ved denne Forandring fornærmes. Og da nogen maaskee vilde tvile om at dette kunde skee, bør jeg bevise det.

Bonden, hvis Lettelse her søges, finder den ogsaa. En Rigsdaler er antaget for det ringeste en Tønde Hartkorn skulde svare, og to Rigsdaler det højeste. Det maatte være den usleste Gaardmand paa det usleste Sted i Landet, naar hans Afgift af 6 Tønder Hartkorn til Præst og Degn for Korntiende, Qvægtiende og anden Smaaretsel, med øvrige tilfældige Udgifter ikke skulde beløbe sig til mere end 6 Rdlr. aarlig; og paa den anden Side veed man, at der ere Steder i Landet, hvor der blot for en af Korntiendens trende Deelee gjerne gives à Tønden 9 til 10 Mark og derover. Og sæt, at man for et og andet Sted skulde gjøre

[17](#)

Undtagelse med at nedsætte Taxten, ligesom jeg i det anførte Exempel §. X. har gjort, saa blev Følgen alene denne, at der enten paa det Sted blev intet, eller af det Heele ikke saa stort Overskud. At sætte til havde man, endog i det Fald, ei Aarsag at befrygte; thi vilde jeg antage, at 4 Mark skulde være det ringeste og 8 Mark der høieste, saa var 1 Rdlr. Mellemtallet, og da kom Indtægt og Udgift til at gaae lige op. Og herved har jeg med det samme beviist, at denne Forandring ei blev til Byrde for Hans Majestets Casse, men kan tvertimod blive den til stor Fordeel.

§. XIV.

Hvor skulde man da, vil der maaskee siges, gjøre af de overflødige Præster? Var det ikke til Fornærmelse for dem at de bleve brødløse? Men! man overile sig ikke! jeg vil ei haste saa meget; thi endskiønt jeg vilde, at Planen strax skulde lægges og Bestemmelserne gøres, saa vil jeg derfor ikke, at nogen, som er i Besiddelse af en Rettighed, skal skilles derved. Min Meening er denne: Naar der først var bestemt, hvilke Sogne for Eftertiden skulde høre til eet Kald, saa maatte den egentlige Iværksættelse selv udsættes til der blev Plads

[18](#)

enten ved Forflyttelse eller Dødsfald. Og kunde det paa saadan Maade ei vare ret mange Aar, inden det Heele kom i Stand. Imidlertid skulde det, naar baade Bestemmelse af Præstekaldenes Størrelse og Hartkornets Afgift vare satte, staae enhver Præst frit for paa den Kongelige Amtstue at imodtage enten saa meget som Bestemmelsen af hans da værende Kald udbragte, eller saa meget, som han havde angivet sit Kald for og svaret Embeds-Skat af. Skulde nogen paastaae at ville hæve sin Indkomst paa den gamle Maade, da seer jeg ei, at Regieringen vel kunde eller burde bruge Tvangsmidler, men alene overlade ham til sig selv, og maaskee derhos udelukke ham fra Befordring til bedre. Jeg kan og troe, at en saadan enkelt Mand, thi mange af den Tænkemaade bør man ei formode, fik Straf mere end nok i de Bønder han paa saadan Maade skulde omgaaes.

§. XV.

Men Proprietærene fornærmes dog herved; de komme til at tabe deres Jus vocandi. Jeg vil just ei opregne, meget mindre give mine Tanker beskrevne om de utallige og store Misbruge, som denne Rettighed siges at være be-

[19](#)

hæftet med. De Ulykkelige, som enten med Vidende og Villie, eller imod samme, maatte have følet til deres Følger, kunde best vidne derom. Retten i sig selv er unægtelig et Regale, og burde, paa hvad Maade det

skee kunde, indkaldes; hvilket jeg holder for best og uden ringeste Fornærmelse kunde skee, naar den vel af nærværende Besiddere maatte, i deres Besiddelses-Tid, udøves, men ikke enten ved Kiøb eller Arv overdrages til nogen. Endskiønt jeg og troer, at den uden stor Modsigelse strax kunde ophæves; thi de retsindige Proprietairer, hvis eeneste Egennytte af denne Ret kunde være den Glæde at befordre en velfortient Mand, overlade den gierne til Monarken, som den og tilhører, da de ere forvissede om, at den rette Hensigt ligefuldt opnaaes, og de undgaae al Mistanke. De Uretsindige, som kunde bruge eller misbruge Retten til egennyttige og nedrige Hensigter, bør ikke høres. Dens Indkaldelse kan eller bør ikke forringe Jordegodsernes eller rettere Kirke Eiendommens Priis, saasom Rettigheden efter dens Natur ikke burde indbringe dens Besiddere noget. Præsterne skulde Majestetet selv herefter kalde, dog saa, at de Exspectancer, som allerede, ved en vis Tid for Forandringen, vare af Hans Majestet con-

[20](#)

firmerede, ikke skulde omstødes, med mindre der var noget at udsætte paa den lhændehavendes Forhold, Lærdom eller Adkomst; men efter den Tid maatte ingen Exspectance udstedes eller gielde. Til Sognedegne og Catecheter kunde Jordegods- og Kirke-Eierne proponere 3 til Biskoppen, som iblandt dem skulde udvælge een, og forestille Cancelliet hans Vall til Kongelig allernaadigst Confirmation, hvilken kunde skrives paa stemplet Papir af bestemmende Priis. Til Skoleholdere skulde ligeledes forestilles Biskoppen 3, for deraf at vælge een, hvilken han selv kunde give Constitution. Ellers er jeg i Henseende til alle men især Geistlige Befordringer af de Tanker, at naar noget Embede var ledigt, skulde der hos de Ansøgende eller Candidaterne nøie og især sees paa den Slags Lærdom og Beqvemhed, som egentlig hørte til det ansøgte Embede, og naar den var tilbørlig, fremdeles lægges Mærke til, hvilke iblant dem, der tillige besad Indsigt i andre nyttige Videnskaber. Til den Ende var det godt, at Ansøgerne maatte have Frihed til i sine Ansøgninger at beraabe sig paa og opregne sine Indsigter. Men i denne Hensigt vilde jeg og, at naar nogen var befordret, skulde han ved enhver Forflyttelse, om det alene var fra et Præstekald til et andet, være un-

[21](#)

derkastet en nøiagtig og efter hans egen Opgivelse bestemt Overhørelse; og formeener jeg, at saadan Indretning skulde gjøre Lærvilligheden mere fyrig og levende, og Lærdommens Tilstand mere blomstrende hos os, end alle akademiske Examinere. Sed manum de tabula.

§. XVI.

At Landet i Almindelighed intet tabte ved Præstetiendens Ophævelse, er just ei min Sag at bevise, efterdi, naar Forandringen endelig skal skee, forudsættes det at være indseet af vor viise og milde Konge. Men herunder ligger skiult et besynderligere Tvilsmaal, som nærmere anrører min Plan, nemlig: Om ikke vore Efterkommere, de Lærde som nu opvoxte, og de, som herefter skal dannes, tabe ved saadan Formindskelse af Præste-Embeder? Jeg nægter ikke at Kaldene blive ferre, thi derpaa grunder sig just mit Forslag; men jeg paastaaer derhos, at Følgen heraf er langt fra ei saa ond, som den der kommer af et talrigt men slet aflagt Præsteskab. Og dette sidste maa nødvendig skee, naar Kaldene, ilden deres nærværende Grændser, skal til Bondens Lettelse miste sin Tiende. Det vil vist aldrig stade vor Litteratur, at der

[22](#)

ved Udvidelse blev kun 800 gode, men vel om der ved Indkomsternes Forringelse forblev 12 til 1300 slette Præstekald i Rigerne.

§. XVII. Hvorfor Præster og Degne skulde have Avling, og hvorfor samme saaledes bestemmes maa jeg og gjøre Rede for, og det i to henseender. Nogle ville i disse Tider rent skille Præsterne ved Avlsbrug; andre ville ansee den Bestemmelse af 6 Tønder Hartkorn for en Fornærmelse imod de Præster, som nu have mere. De første tænke saa, dels fordi de meene det hindrer Præsten i hans Studeringer og Embeds Førelse, dels fordi de foregive det hindrer Landets Befolkning. Jeg troer de tænke Uret i begge Henseender. Det meste ved et saa maadeligt Jordbrug er Husets indvortes Oekonomie; den befatter vel ikke mange Mænd eller Præster sig med, som Philopatreaia synes at meene, men overlader sine Hustruer at besørge; til Gaardens udvortes Bedrift holdes en Avlskarl; Bestyrelsen alene og den øverste Opsigt forbeholdes Præsten; og hvor megen Tid behøves vel hertil? Det meste heraf udfordres om Sommeren, da alle

[23](#)

Mennesker søge Forfriskning; og nogen bør man da vel unde en Præst? Men! hvad anstændigere, hvad mere ufofnærmelig og uskyldig Tidsfordriv kan en Mand paa Landet have, end et forholdsmessigt Jordbrug? Læg hertil, at han ved et eller andet oekonomiskt Forsøg, ved en eller anden nyttig Plantes Dyrkelse og Uddeelelse til sine Sognefolk kunde opmuntre til en retskaffen Industrie, og udbrede en oekonomisk Indsigt; thi denne udfordrer jeg og hos en Præst. Et Par Timer, lidt meer eller mindre om Sognedagene, kan en Præst vel uden mindste Afsavn i hans Embede ganske vel undværes. At en Præst er tillagt et saadant maadeligt Stykke Jord, kan ei heller hindre Folkemængdens Formerelse; thi udi hans Huusholdning underholdes dog ligesaa mange Tienere, som der ellers hos Bønder, tilligemed dem selv, leve af lige stort Stykke. Og lad

være disse Præstens Tienestefolk ei ere gifte, saa kan ei heller alle være det, og desuden, medens de i ledig Stand tiene ham eller nogen anden, saa legge de sig, helst i en Præstes Tieneste, noget til gode, til de engang skal forandre sig. Den, som har Lyst at gifte sig, lader vel hverken Præstens eller nogen Mands Tieneste holde sig derfra. Desuden maatte Præsten jo, endog

[24](#)

uden Gaardsbrug, holde Folk i sin Tieneste. Paa Degnene, hvilke jeg har tillagt 2 til 3 Tønder Hartkorn, kan næsten alt det her omtalte anvendes. Kunde Skoleholdere og faae nogen Jord, var det vel; men en ikke alt for liden Have burde de i det mindste forsynes med.

§. XVIII.

Det bliver i Følge ovenanførte ingen Fornærmelse imod de Præster, som have mere end 6 Tønder Hartkorn til deres Gaard, at de miste det Overskydende; thi hvor de har dobbelt saa meget eller vel en Snees Tønder, der ere de ikke mere Præster, men næsten blotte Avlsmænd. Skal Gaard og Jord der drives, som den bør, saa kaldes de idelig fra Bogen og sine Studeringer. Eet maa blive forsømt, om det andet skal passes vel, eller begge Deelee blive slet bestilte. Sex Tønder Hartkorn, hvilket jeg formeener er en Bondegaards rette Størrelse, har jeg derfor betroet Præsten og hans Avlskarl, hvilke den sidste og, med behørig Folk, Bester og Redskab, uden Præstens Haandrekning og Tidsspilde nok kan drive. Noget Tilsyn maa han, om han ei skal fristes til at blive utroe, have;

[25](#)

og den koster ikke saa megen Tid eller Arbeide. Herved kan jeg ei affholde mig fra det Ønske, at Præsterne maatte faae Deres Jorder for dem selv indhegnede; ligesom jeg og i Følge Planen maae erindre, at der ved de giørende Bestemmelse er tillige maatte udsees og bestemmes, hvilken, for Exempel, naar to Naboe-Kald bleve lagde sammen, skulde herefter, som beleiligst for det nye Kald, være den rette; saa og, om ingen var beleilig, hvilken Bondegaard da kunde mageskiftes, og hvad Gotgiørelse der skulde have til fornøden Istandsættelse. Det Hartkorn, som ved en stor Præstegaard blev over 6 Tønder, burde, om det ikkun var lidet, omdeles paa de i Byen mindre Bøndergaarde; og om det var meget, oprettes til en eller flere nye Bondegaarde. Af saadant udlagt Gods samledes da en Capital, hvoraf Monarken, som har det Heele under Opsyn, best kunde bestemme Brugen, ligesaavel som af det Overskud af Bøndernes Afgift for Tienden, efterat Præste, Degne og Skoleholdere vare lønnede. Hvad jeg eller andre synes det var nyttigt til, kunde maaskee være godt nok, men vi raade ei derfor. Diste nyevundne Gaardmænd skulde, ved at yde Skatter, hielpe sine Landsmænd at bære Byrden.

[26](#)

Jeg vil ikke gjøre Forslag, at Præsten saavel som Proprietairen, denne af sin Herregaard, hin af sin Præstegaard, burde yde de Kongelige Skatter efter Matriculen. Jeg troer den Tid kommer, at de begge uden min Erindring komme til at gjøre det, ligesom jeg og troer, at de tilhobe bør. Billigheden lærer det, Nøden vil udkræve det. Thi den Rettighed er overdreven, at, da de tilhobe udgiøre en anseelig Deel af Landet, de dog skal uddrage sine Skuldre fra at bære Landets Byrder. Ingen Under derfor! at Landet er i Gield, ingen Under! at der er saa megen Vanskelighed ved at afbetale den; hvortil dog maaskee mange vigtige Aarsager løbe sammen.

§. XIX.

Om den for Præsterne ansatte Løn kunde det let hænde, at der vilde blive to stridige Indvendinger. Een maatte meene den var for stor, en anden den var for liden. Hvis saa skeede, vilde jeg glæde mig derover, som et Bevis paa den Upartiskhed jeg elsker. Den er ei for stor. Der ere Landsbye-Præster, som knap har 200 Rigsdaler, og der ere maaskee nogle, der have over 800. Ulig-

[27](#)

heden er for stor imellem Ligemænd. Jeg til staaer: det sidste er, især om det var al indeligt, noget meget, men det første er unægtelig alt for lidet. Middeltallet af dette er ongefær 500 Rigsdaler. Stort ringere bør de ikke aflægges med, dersom de ellers, som de bør, maa ansees for at være i det mindste en Deel af Middelstanden i Landet. Jeg taler om dem, som en Stand, ikke efter det gamle Begreb, da de udgiørre en anseelig Rigsstand, thi fra den Side kan ingen Stand i vor nærværende Regieringsform betragtes. Alle ere Undersaatter, alle bør adlyde, for alle, endog den Ringe, staaer Adgang til Thronen aaben; men jeg tænker vel noget paa denne deres forrige Stand, hvilken de godvillig afstode, og derved gjorde sig fortient af Regieringen; dog tænker jeg mest paa den daglige vigtige Tieneste, som Præster i sin nu værende Stand gjøre Staten. En Præst kan hertil ligesaa lidt som en anden Embedsmand, om han ei skal forledes, om han skal forrette sit Embede med behørig Fynd og Held, undvære en Slags udvortes Anseelse. Den kan en usel, fattig og følgelig foragtet Levemaade ei sætte ham i; den kan han ei heller nu, som i Kirkens første Plantelse, skaffe sig ved overordentlige

[28](#)

Gaver. Man maa derfor baade ynkes over og lee af det fattige Fattigdoms Beviis nogle har vildet bruge til Standens Undertrykkelse, hvilken den endelig ikke bør frygte for i vort Land, ligesom den heller ikke har fortient den. Desuden staaer Præstestanden jo i den nøie Forbindelse med andre brave og fornemme Folk i Landet, at mange af deres Sønner og Døttre har fundet og herefter maaskee vil finde sig fornøiet ved samme. Skal da en Præst lønnes efter sin Stand, skal han kunde nogenledes leve efter samme, skal han kunde selv studere, lære og leve med et fornøjet Sind, skal han kunde opdrage og oplære sine Børn til Statens Tieneste, skal Præstestanden kunne være en Stand, hvori en stor Deel af vore Lærde skal sættes og finde Belønning, skal den være en Green af de Lærde, og en Planteskole for flere, skal Lærdom ikke aftage og blive foragtet hos os, skal Vankundighed og Barbarie ei uformerket indsnige sig, saa kan ingen, som har Smag paa og Godhed for Lærdom, ikke Misunderen selv med Billighed sige, at 4 til 500 Rdlr. skulde være for stor Løn for en duelig og velqualificeret Præst. Det er desuden en Ære for en Regent at hans Embedsmænd ere tilbørlig aflagte, ligesom det og maa være en sand

[29](#)

Glæde for ham, at kunde gjøre alle sine Undersaattere, saavidt mueligt, lykkelige og fornøiede. At den ansatte Løn er for liden vil vel maaskee mange indvende. Jeg har allerede anmerket, at der nu maa være endeel, som har mere; disse vil jeg heller ikke støde ud af deres Besiddelse; det skal alene med Tiden forandres; og de, som herefter blive befordrede til saadanne Præstekald, haaber jeg, skulle dermed blive fornøiede. Kan man end ikke gjøre mange Figurer dermed, saa behøves det heller ei. Kan man ikke samle Midler og lægge op deraf, saa maa det være nok, at man kan bestride det Nødvendige og holde den Foragt, som Fattigdom medfører, ude. Det lider tillagte Avlsbrug og Nytaarsgave, som Bønderne ei kan føle meget til, kan og tiene Vedkommende til nogen Hielp i Huusholdningen. En saadan proportioneret Løn og Indkomme maa derfor gjøre, at de kan leve og lære uden Suk, og deres egen fornuftige Huusholdning og ordentlige Levemaade, at de med samme Løn kan leve fornøiet og finde Udkomme.

§. XX.

Ved Degnene, hvilke næsten alle synes at have glemt i deres Anmerkninger, men som

[30](#)

dog have en vigtig Indflydelse i den omtalte Forandring, maatte vel nogen erindre, at de for nærværende holdes for at have ongefær en Trediedeel mod Præstens Indkomme, men at jeg her har sat dem noget tilbage. Jeg kunde hertil svare: Jeg har tiltænkt dem et Tillæg, og at dette var alene deres faste Løn, som en Godgjørelse for deres Indkomme af Tiende og Offer; men at jeg ei i Almindelighed har ansat deres Løn høiere, dertil har jeg tvende Hovedaarsager. Den første er, at her nu bliver ongefær fire Degne, hvor tilforn ikkun har været to; den anden er, jeg vil gjerne, at Studerede, som søge Degnekald, ei skal ansee samme for deres yderste Øiemed, jeg vil, at de i denne Stand skal fortjene sig Befordring, kort: at de i Almindelighed skulde være saadanne Mænd, at man blandt dem kunde tage Præster for Eftertiden; og da skal det, efter mine Tanker, vel aldrig fortryde nogen, i en halv Snees Aar af sin Ungdom, at have behiulpet sig med lidt, naar han ved tiltagende Alder, da Ud- -gifter paa Huusholdning ved Børns Opdragelse og Studeringer m. m. ogsaa voxer, kan have bedre og tilbørlig Udkomme. Ongefær 10 Aars flittig og skikkelig Tieneste burde skaffe en Velstuderet Sogndegn Fortieneste og Befor-

[31](#)

dring til et Præstekald, hvorved og burde komme i Betragtning den Tid han kan have tient som Skoleholder alene. Til Degne maatte derfor, ligesom nu, alene antages studerte Personer, uden det maatte være med sær Kongelig Bevilling. Til at være Skoleholdere bør de Studerte have Fortrinnet; men da der blant Ustuderte findes adskillige skikkelige og til at holde Skole beqvemme Folk, saa bør de som saadanne heller ikke være udelukte. Skoleholderne, som nu i de Kongelige Skoler har 24 Rigsdaler i Penge og noget Tillæg, saasom Korn, Brænde, Foder o. s. v., i Proprietairernes nogle meer, men de fleste mindre, vilde jeg gjerne, for deres vigtige og møjsommelige Arbeide, skaffe bedre Vilkaar, end de nu i Almindelighed have. I første Udkast har jeg tiltænkt dem fra 26 til 50 Rdlr., og i det anførte Exempel ansat tre for hver 30 Rdlr. Omstændighederne og Skoledistricternes Størrelse skulde give en nøiere Bestemmelse; men jeg vil derhos og, at til disse Skoleholdere samt Sogndegnene, som Skoleholdere, skulde det, som af Kirke- og Godseierne saa og af Bønderne hidtil har været dem betalt og ydet, fremdeles betales og ydes, men efter nysbenævnte Forholds Lighed. Derimod skulde de være for-

[32](#)

bundne til, ei alene at undervise Ungdommen i deres Christendom, men og paa visse Timer af Dagen, efter Vejledning af et godt Udtog af den practiske Oeconomie, at forelæse og forklare Drengbørnene Grundene i samme Videnskab. Pigebørnene skulde ligeledes paa samme Tid høre til, hvad som blev sagt, men og tillige være sysselsat med at binde, eller noget andet der beqvemt Arbeide, hvorved Skoleholderens Hustrue, om

han havde nogen, skulde have Tilsyn. Til dette at iværksætte kunde Friskolernes Indretning i Kiøbenhavn tiene til Mønster, for saa vidt de her passede

sig.

§. XXI.

Det jeg i Begyndelsen kaldte et Hoved-Beviis og Indvending imod al Forandring med Tienden, bør jeg ei heller lade uanført, endskiønt jeg vel kunde; thi det rammer ikke egentlig dette Udkast, som alene grunder sig paa der ene forudsatte Vilkaar: om der endelig skal til Bondens Lettelse skee en Forandring med Præsternes Løn. Vel tilstaaer jeg, at Præsterne aldrig kan ønske sig bedre eller større Sikkerhed for deres Løn, end den de

[33](#)

nu have; thi ikke engang Krigsluen selv kan betage den sin indvortes Vished, med mindre den maatte være meget nær og i Landet selv; Men naar Monarken selv vilde forpligte sig til at være Kirkestanden ansvarlig for den fastsatte Løn, saa seer jeg ei den kan forlange mere. Med dette Kongelige Løfte maa andre Embedsmænd i Landet være fornøiede.

En anden betydelig Indvending mod Forandring med Præstetienden, men hvilken jeg paa samme Grund, som forrige, kan gaae forbi, er denne: Skal Præstetienden alene ophæves? Og hvorfor det? Den er jo Bønderne ei til saa megen Hinder, som de to øvrige Deelee? den have de jo mindst Uleilighed ved og den korteste Vei at age? Og om den ophæves, saa skal jo de andre tælle og tage Tiende, hvad Lettelse da for Bonden? De skiøtter jo derfor i Almindelighed ei stort om den alene; den hele Tiende har samme Oprindelse, den bør have fælles Skiebne, fælles Endeligt m. m. Noget, seer jeg, kunde siges hertil, men da jeg ei tiltroer mig ganske at kunde opløse dis-

[34](#)

se Tvilsmaale, og det desuden ei hører til mit Forsæt, vil jeg heller intet sige, end fremkomme med noget ufuldstændigt.

§. XXII.

Endelig kunde der maaskee falde paa Forfatteren den Mistanke, at han ved dette Forslag søgte sin egen Nytte. Men naar man overveier, at Forfatteren just ikke ønsker nogen Forandring, men alene i Tilfælde deraf har gjort dette Udkast, saa seer og dømmes den Skiønsomme lettelig, at han ikke, i det mindste ei directe, kan sigte dertil. Og omendskiønt Forfatteren ei vil nægte, at han jo, som alle Mennesker, kunde ønske at see sin Tilstand forbedret, saa forsikkrer han dog, at det, efter hans Kalds og Naboe-Kaldenes Beliggenhed, ikke let ved saadan

Forandring kan erholdes.

Foruden disse anførte og besvarede Indvendinger seer jeg vel, at nogle faa kunde endnu forebringes, men anseer dem ikke

at være af den Vigtighed, at de bør an-

[35](#)

føres. De betydelige Tvilsmaale derimod, som jeg endnu ikke indseer, men som herefter maatte blive mig bekendte, skal jeg, naar og om Fortsættelsen følger, søge, saavidt jeg kan, at opløse.

Trykt i Sorøe i det Ridderlige Akademies Bogtrykkerie.

[36](#)